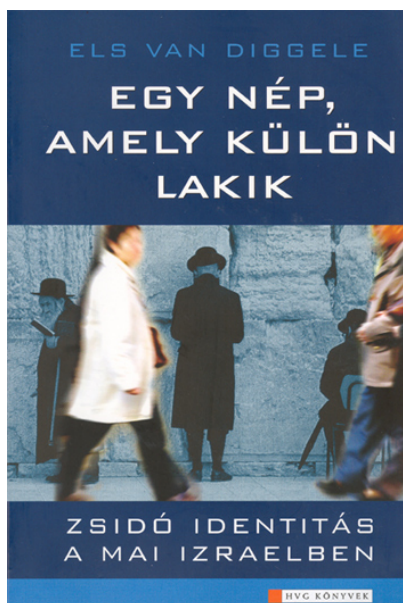

Paragi Beáta:

Els van Diggele: Egy nép, amely külön lakik. Zsidó identitás a mai Izraelben

HVG Kiadó, Budapest, 2005.
281 oldal

A közelmúltban hiánypótló, elolvasásra érdemes munka jelent meg a magyar könyvpiacra a HVG Kiadó jóvoltából. A holland szerző az izraeli társadalom összetettségéről, elsősorban a vallásos és világi zsidók közötti különbségek és fokozatok lényegéről, háttéréről, a megosztottság jelentőségéről, illetve veszélyeiről szerzett tapasztalatait, gondolatait osztja meg az érdeklődő olvasóval.

Els van Diggele 1967-ben született, nemét illetően nő, végzettségét és hivatását tekintve történész, illetve újságíró, nemzetisége holland, és nem zsidó. Tanulmányait a leideni és rotterdami egyetemeken végezte. Bár korábban is több alkalommal járt Izraelben, a könyv írásának ötlete 1998-ban hosszabb ott-tartózkodása idején fogant meg benne, majd 1998 és 2000 között készült el vele.

Izrael állam megalapítása (1948) óta küzd a társadalmi megosztottság már akkor is létező, ám azóta egyre komplikáltabbá váló, az arab-izraeli (izraeli-palesztín) konfliktus árnyékában rejtőző jelenségével. Az izraeli társadalom – ellentétben a (hazai) közvélemény nagy részében élő leegyszerűsítő felfogással – etnikailag több szinten tagolt. Egyrészt – ez az ismertebb tény – területén, a nemzetközileg elismert 1949/1967-es határokon belül egyaránt élnek arabok, drúzok, zsidók. A világ legkülönbözőbb pontjairól származó (Európa, Közel-Kelet, Afrika, Ázsia), a lakosság többségét (kb. 80%-át) alkotó izraeli zsidóság, társadalmi, gazdasági,

érzelmi-mentális, tradicionális háttérének sokfélesége azonban tovább színesíti a képet. A könyv a zsidó identitás megélésének, értelmezésének különféle lehetőségeit mutatja be, amelynek érzékeltetéséhez a szerző számos beszélgetőpartnert hív segítségül. A van Diggel által rögtön a Bevezetőben használt Kulturkampf jelensége és jelentősége a modern Izrael állam létezésére kapcsán bontakozik ki, illetve válik a későbbi fejezetek központi fogalmává.

A könyv hat fejezete kevésbé kronologikus, mint inkább tematikus szempontból elemzi a zsidó identitás problematikáját. Az első fejezet az államalapítás időszakának dilemmáit mutatja be, lényegében azt az alkut – kompromisszumot – amelyet a világi Izrael államot létrehozni kívánó cionista vezetés (élén David Ben Gurion miniszterelnökkel) az annak létrehozását vallási okokból ellenző (legalábbis megkérdőjelező) ortodox mozgalmakkal a társadalmi konszenzus érdekében megkötött.

A második fejezet Izrael állam zsidó és demokratikus mivoltával foglalkozik, az annak háttérében húzódó meggyőződést, illetve az önmagában hordozott ellentmondást mutatja be. A következő fejezet nem csupán egy egyértelműen nem megválaszolható elméleti kérdést – nevezetesen a *ki a zsidó?* felvetést – járja körbe, de a gyakorlatban is különös élethelyzeteket eredményező (jogi, intézményi, pszichológiai-szociológiai) dilemmát igyekszik megvilágítani.

A negyedik fejezet az utóbbi bő másfél évtizedben a volt Szovjetunióból, illetve tagköztársaságaiból milliós nagyságrendben Izraelbe vándorló zsidók (vagy mégsem zsidók?) motivációit, befogadását, illetve integrációs problémáit, életkörülményeiket tárgyalja. Az ötödik fejezet a hagyományos vallási közösség „határain” kívül, a világi Izrael állampolgáraiként neveltetésükkel szembefordulva boldogulni kívánó fiatalok nehézségeit, végül a hatodik fejezet a palesztín állam egyik területi bázisának tekintett Ciszjordániában (Nyugati parton) élő vallásos telepések életét, felfogását, szervezeteit mutatja be.

Az egyes fejezetek rövid tartalmi ismertetése is sugallja a mélyben húzódó társadalmi feszültségeket, különösen a kisebbségben lévő vallásos, illetve többségében világi zsidóság között húzódó szakadékot. A magukat zsidónak valló, de nem hívő izraeli állampolgárok, illetve az ultraortodox, Izrael földjén élő, de Izrael mint állam létét tagadó zsidók egy képzeletbeli szivárvány két szélén helyezkednek el, köztük számos további fokozat létezik.

A két szélső álláspont között folyó csendes „polgárháború” frontjait és fegyvertárát több, mint hatvan interjú segít megérteni. Az adott szerkezeti keretek között – implicit módon – a szerző igyekszik érzékeltetni a társadalmi tagoltság egyéb, fentieket átfedő metszeteit is: az

* 2003-ban diplomázott a Budapesti Közgazdaságtudományi- és Államigazgatási Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok szakán. Jelenleg ugyanott az PhD-program elsőéves hallgatója. 2003-ban az OTDK-n második helyezést ért el "Az arab-izraeli konfliktus és az oslói békefolyamat esélyei az ezredfordulón" c. dolgozattal.

1967 óta megszállás alatt álló területek, a palesztín lakosság ideiglenes vagy végső sorsával kapcsolatos eltérő politikai meggyőződéseket éppúgy, mint a társadalmi rétegek között meglévő óriási életszínvonalbeli szakadékot, amely részben, de nem teljesen magyarázható a származásbeli különbséggel.

Erőssége a műnek, hogy plasztikusan sikerül bemutatnia a különböző felek – elsősorban az őket képviselni kívánó pártok, mozgalmak – belpolitikai kérdésekben, vallási előírásokban, szokásokban vallott nézeteit, különösen az állam és egyház ellentmondásos viszonya kapcsán meglévő különböző álláspontokat (pl. szombati munkavégzés, közlekedés, nyitvatartás lehetősége; betérés elfogadottsága attól függően, hogy ki végzi, ennek megfelelően a családjog alkalmazhatósága vagy alkalmazhatatlansága; ciprusi esküvők szükségessége, stb.).

Az írás alapvetően személyes élményekre, tudatosan szervezett interjúkra, illetve a véletlen kínálta spontán beszélgetésekre, tapasztalatokra épül. A szerző szövegekben, illetve a könyv végén is felsorolja interjúalanyait, azok foglalkozását, egyéb fontosnak tartott ismertetőjegyeit, bár arról nem szolgál bővebb információval, hogy melyikükkel milyen időpontban, sorrendben, milyen keretek között beszélt, illetve kérdéseit milyen szempontok szerint állította össze.

A téma érzékenysége megkívánja, és a szerző igyekszik is megfelelni a pontos fogalmi tisztázás követelményének. Az alkalmazott fogalmakat, kategóriákat, kifejezéseket egyrészt megmagyarázza munkája elején, másrészt egyszerű és könnyen kezelhető fogalomtárral szolgál az írás végén. Bár a munka végén található bibliográfia, a közvetlen hivatkozás hiánya a munka ismeretterjesztő jellegére, és nem módszeres, önálló tudományos kutatásra utal.

Kevésbé jelenik meg az írásban az izraeli zsidóság felnövekvő generációi között meglévő, az állam – mint a zsidó közösség menedékhelyül szolgáló entitás – érdekében vállalandó áldozatok szükségessége kapcsán évtizedek óta létező feszültség. Egy Tel Avivban az 1970-es évek elején bemutatott színdarab szövegét idézve – a főhős apjához intézett szavai a háború logikájából kilépni képtelen politikusok, katonai vezetők, illetve szülők elleni vádat fogalmaznak meg:

*„And don't say that you made a sacrifice,
Because the one who made a sacrifice is me,
And don't talk high words and more,
Because I'm already lower than low, Father.”*

¹ Ben-Ami, Shlomo: *Scars of War, Wounds of Peace. The Israeli-Arab Tragedy*. Oxford University Press, 1996. (pp.133.)

A szerző társadalmi, szociológiai-pszichológiai jelenséget – identitást – vizsgál, ám munkáját elolvasva a valóság – identitás – egyéb összetevői mintha hiányoznának. Nem érzékelhető az izraeli társadalom ereje, tartása, amely minden tagoltság, törésvonal, illetve önmagában hordozott veszély ellenére szinte fizikailag is megragadható. Ari Shavit, izraeli baloldali újságíró megfogalmazásában:

„Izrael egy olyan állam, amely ritka erősségekkel rendelkezik. Szükségtelen katonai erejét túlhangsúlyozni. Láthatatlan gazdasági erejét szintén. Mégis, az utóbbi öt évben bebizonyosodott, hogy az izraeli társadalom egy nagyon erős társadalom... Az elszakadás [gázai kivonulás] kihívásával szembenézve bebizonyította, hogy sokkal több minden egyesíti, mint ami megosztja,... életereje túllícitálta mind a palesztín, mind a zsidó fanatizmust. Ellenállt a terrornak, visszautasította a halált, semmibe vette a messianizmust... De ennél fontosabb, hogy Izrael 2006-ban a dinamizmus és termelékenység hatalma is. A természetes szaporodás üteme – még a világi izraeliek körében is – a Nyugaton tapasztaltak között az egyik legmagasabb... Az éjszakai élet virágzó; a szexualitás szinte hömpölyög az utcákon. Mindezek oly mértékben jellemzők, hogy néha az egész ország úgy tűnik, mintha valami óriási megállíthatatlan energia-generátor lenne. (...) A kreativitás és szenvedély országa. (...)”²

Mégis – ahogy van Diggele visszafogott hangvétellő Epilógusából is kiderül („Izraelből több, mint ötven évvel megalapítása után sem lett normális ország.”), az ország gyengesége önmagában rejlik: „olyan állam, amely a valóság határait feszegeti, amely áttöri a hagyományok korlátait; olyan állam, amelyet saját energiája hajt az örület felé”. Hogy ez a nem-normalitás – külön létezés – meddig és milyen (külső) térbeli és (belső) társadalmi feltételek teljesülése esetén tartható fenn az államok viszonylag normális, bizonyos játékszabályok által meghatározott nemzetközi rendszerében? A válasz alighanem a túlélés ösztönében rejlik, így a kérdéses feltételrendszer előre nem modellezhető. Egy Amos Oz által idézett több, mint száz éves gondolat azonban – talán – adhat némi támpontot: „*A zsidók elsőbbséget élveznek a zsidó vallással szemben – az élő ember fontosabb mint az apák öröksége*”.³

² Shavit, Ari: *And so, the end is near*. Ha'aretz, 2006. április 16.

³ Oz, Amos: *Félálom*. Ab Ovo, 1995. (pp. 125.)